

Монаєнко А. О., д.ю.н., професор,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні теорією фінансового права не розроблено достатньою мірою поняття фінансової діяльності вищих навчальних закладів, проте сформульовані поняття і зміст фінансової діяльності підприємств (об'єднань), які до певної міри мають з ним певні спільні риси. Фінансова діяльність вищих навчальних закладів походить з поняття фінансової діяльності держави. Фінансова діяльність підприємств (об'єднань) є виконанням ними відповідно до наданих повноважень функцій щодо утворення, розподілу й використання грошових фондів у зв'язку із здійсненням своїх виробничих і соціальних завдань.

Здійснення фінансової діяльності не є самоціллю для вищих навчальних закладів, вона дає змогу вирішувати ряд соціально-економічних завдань. Це, по-перше, збереження духовної культури й інтелектуального потенціалу суспільства. Складне становище вищої школи в результаті жорсткої фінансової політики стає катастрофічним, а це висуває назване вище завдання на перший план. По-друге, підтримка на належному рівні навчальної діяльності, якості підготовки фахівців і проведення відповідних наукових досліджень. По-третє, підтримка стабільності кадрів професорсько-викладацького складу ВНЗ. По-четверте, соціальний захист професорсько-викладацького складу і студентства. По-п'яте, розвиток матеріально-технічної бази й соціальної інфраструктури ВНЗ.

Вищі навчальні заклади державної форми власності при здійсненні фінансової діяльності керуються загальними принципами, характерними для кошторисно-бюджетного фінансування: покриття всіх витрат на поточне утримання установи; тісний зв'язок цих витрат з планом економічного й соціального розвитку; встановлення граничних сум асигнувань на кожен об'єкт фінансування; застосування нормативного методу при плануванні видатків; систематичний контроль за фінансовою діяльністю установ з боку вищих органів.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються сьогодні, просто змінили усталені погляди, включаючи положення щодо фінансової діяльності вищих навчальних закладів. Зміни, що торкнулися фінансової діяльності вищих навчальних закладів, перш за все, спрямовані на розширення їх прав у сфері утворення грошових фондів, яке здійснюється:

— за рахунок державного бюджету за нормами бюджетного фінансування й широкого залучення позабюджетних коштів шляхом надходження від замовників за договором на підготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів;

— надання платних послуг;

— здача в оренду тимчасово вільних приміщень і устаткування, а також за рахунок добровільних внесків громадських організацій, підприємств, громадян.

Слід зазначити, що розширення прав у сфері утворення грошових фондів за рахунок різних джерел не означає зниження ролі бюджетних коштів у розвитку вищих навчальних закладів. Головна роль державного бюджету виявляється (і досвід країн з розвинутою ринковою економікою це підтверджує), по-перше, у тому, що його питома вага в сумарних обсягах фінансування вищого навчального закладу перевершує всі інші джерела фінансування; по-друге, у тому, що державний бюджет є державним регулятором фондоутворювальних і розподільних відносин у цілому. За допомогою механізму бюджетного фінансування вищих навчальних закладів здійснюється вплив на позабюджетні джерела фінансування, прискорюючи або уповільнюючи процеси їх формування й використання освітніми установами.

У сучасних умовах зростає роль фінансової діяльності вищих навчальних закладів, яка полягає в утворенні, розподілі, використанні додаткових до бюджетних асигнувань для створення ефективних і стабільних умов діяльності. Здійснення вищими навчальними закладами позабюджетної фінансової діяльності є об'єктивною необхідністю, зумовленою не тільки обмеженими можливостями бюджету, а й потребою включення вищих навчальних закладів у ринкові відносини.

У зв'язку із цим, слід зауважити, що йдеться саме про розширення прав у сфері позабюджетної фінансової діяльності, оскільки саме поняття «позабюджетні кошти» і діяльність у цій сфері не є новим в теорії фінансового права. Залучені вищим навчальним закладом кошти мають спрямовуватися на здійснення статутної діяльності вищого навчального закладу в порядку й на умовах, визначених законодавством та його статутом.

ВНЗ здійснюють фінансову діяльність з формування грошових фондів для забезпечення освітнього процесу, наукової діяльності, свого розвитку і матеріального заохочення працівників, які залежно від джерел фінансування поділяються на планові надходження з бюджету та позабюджетні надходження.

Разом з діяльністю щодо формування фондів вищими навчальними закладами значно розширені права з їх розподілу і використання.

У зв'язку із цим, можна запропонувати таке визначення поняття фінансової діяльності ВНЗ як виконання ними функцій з планомірного

утворення, розподілу та використання грошових фондів у зв'язку із здійсненням своїх освітніх, наукових і інших соціальних завдань.

Фінансова діяльність ВНЗ охоплює такі групи юридичних прав і обов'язків:

- з планування своїх фінансових ресурсів (бюджетних надходжень і широкого кола позабюджетних джерел);

- з розподілу та використання фінансових ресурсів на розвиток, на поточне утримання, матеріальне заохочення професорсько-викладацького складу;

- з виконання фінансових зобов'язань перед державою у сфері сплати податків та інших платежів до бюджету та позабюджетних фондів, а також з виконання зобов'язань перед банками, іншими господарюючими суб'єктами;

- із здійснення фінансового контролю у ВНЗ.

Проблема університетської автономії й академічних свобод – одна з найбільш складних проблем, з якими стикаються вищі навчальні заклади на всіх рівнях. Проте, на нашу думку, у цій сфері не може бути повної автономії, оскільки велика кількість вищих навчальних закладів фінансується в основному державою. Здійснюючи фінансову діяльність, вищі навчальні заклади повинні реагувати на потреби суспільства й держави в цілому, встановлюючи при цьому актуальні напрями розвитку.

Ідеальним у здійсненні фінансової діяльності вищими навчальними закладами в Україні стало б, на наш погляд, досягнення рівноваги між автономією й академічними свободами, а також державним управлінням і контролем, оскільки надмірна автономія вищого навчального закладу може призвести до того, що діяльність установи не відповідатиме потребам суспільства, а дуже жорстка підзвітність зруйнує його академічні засади, порушить ряд прав, закріплених у законодавстві

УДК 341.1 (043.2)

Moskalenko O. M., Ph.D in European Law,
post-doc researcher, Associate Professor,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

EU AND DEMOCRACY – THE CURRENT STATE OF DEBATE

The post-Lisbon discourse has been shifted from defining and justifying the existence of the EU as an international actor towards attempts to address the question of “Europe, to do what in the world”, and thus the question “*What kind of values is this actor based on?*” The normative power concept implies a strong interconnection of the EU as a normative power with the promotion of values that are of universal validity, as well as with the EU’s own politico-legal